

k vedení správy zapotřebí ještě zvláštních dávek. Tak vybírali ve Zhořelci daň obnášející roku 1395 — 5·2%, 1400 — 6·2%, 1419 — 6·2% ze všeho odhadnutého majetku. Při tom kolísal rozpočet městský ve Zhořelci mezi 1638 kopami roku 1394 a 3381 kopami roku 1413.

Šlechta nebohatá většinou seděla v menších hradech obklopených vodními příkopy. Šlechtici hospodařili na svých dvorech s několika činžovnými sedláky. Jako čeští vladykové lišili se od sedláků tím, že vedle hospodářství rádi věnovali se řemeslu válečnému, a ovšem svým politickým významem, který však v Horní Lužici daleko nedosahoval významu stavu městského. Protože nebylo v zemi dvora trvale sídlícího, neměla šlechta jiného centra než v nejbližších městech. Styk s městy někdy vedl i k tomu, že šlechtic vzdával se svého práva zemského a přijímal městské.

Stavu selskému se před válkami husitskými nevedlo ještě zle. Činže nebyly vysoké, služby vesměs jen přesně stanovené. Vesnice byly dosti veliké o 240—350 lidech. Domkářů tehdy nebylo ještě valně.

Církví příslušel veliký vliv na všechny záležitosti v zemi. Jako jinde i v Lužici měla mnoho statků a spoustu duchodů a rent, zbožnými věřícími jí daných. Hnutí husitské nedošlo v Lužici přivrženců.

Jednaje dále o panovníkovi, mluví Jecht o státoprávních poměrech říše české, jako by to byla personální unie jednotlivých zemí. To je ovšem názor naprosto mylný, o personální unii nemůže býti ani řeči. Ovšem ráz říše je komplikovaný. Je tady centrální stát jako subjekt korporativní, údové jeho mají však své ústavy. Kde vystupuje do popředí výsost a moc královská, tam stát český je spíše rázu státu jednotného. V oboru zvláštních ústav podobala se říše mezinárodnímu spolku států, v oboru panovníka zase státu neúplně jednotnému.

Panovníka zastupoval fojt, většinou z ciziny (z Čech, Slezska) braný. Jeho zástupcem byl domácí šlechtic.

Obrana země byla hlavně v rukou měst, kterým šlechta okolní pomáhala.

V dalším vyličuje Jecht velmi podrobně události válek husitských, pokud se dotekly také přímo Lužice. Zvláště z radních účtů Zhořelce přináší mnohou novou podrobnost. Oběti peněžní, které tehdy šestimestí přinášelo, byly ohromné. Do podrobností jednotlivých vyličených let není lze se bohužel pouštět, ač jsou velmi zajímavé, a také pro právní historii poskytují velmi mnoho materiálu.

J. Kapras.

В. А. Бутенко: Краткий очерк истории русской торговли в связи с историей промышленности. Москва 1911. Стр. 1—118.

Přítomná kniha jest otiskem přednášek konaných autorem na cis. Petrohradském obchodním učelišti a v Petrovském učelišti Petrohradského obchodního spolku, i bylo knižní vydání toto přehlédnuto prof. Jarockým, Kňazkovem a Barskovem. Předpokládá se u čtenáře znalost politické ekonomie a důležitějších jevů v dějinách národního hospodářství západoevropského. Autoru podařilo se zachytiti na 118 stranách velice plastický obrázek historie ruského obchodu a průmyslu. Ráz knihy jest především

informační (beze všech literárních dokladů), což leží již v povaze učebnice určené pro obchodní učeliště. Proto také oddíl probírající dějiny obchodu až do 16. století podán jest zcela úsečně (str. 1—24), kdežto doba novější, zvláště zajímavé epochy říše moskevské, Petra Velikého a Kateřiny II. vyličený jsou zevrubněji. Pro zajímavost látky této a novost mnohých dat pro českého čtenáře nastíníme letmo obsah celé knihy, jež jest prvním pokusem soustavného znázornění dějin ruského obchodu i průmyslu a ruskou kritikou vesměs příznivě byla uvítána.

Perioda sáhající až do 16. stol. po Kr. rozčleněna jest na 3 oddíly:

I. Nejstarší obchod Ruska (str. 1—9). Již v starých letopisech činí se zmínka o velké vodní cestě „iz Varjag v greki“, vedoucí od Finského zálivu po Něvě, Ladožském jezeře, po řece Volchovu, jezeře Ilmeňském a Lovati, od kteréž řeky šly lodi „volokom“ (vlečeny) k temeništím Dněpru, do Černého moře a Cařihradu tehdy řeckého. Druhá vodní cesta šla územím Chazarů a kamských Bulharů k moři Kaspickému a odtud až do Bagdadu. Ve směru obou těchto vodních cest vznikla nejstarší ruská obchodní města: Ladoga, Novgorod, Pskov, Polock, Rostov, Suzdal, Smolensk, Ljubeč, Černigov a Kijev. Města tato odříznuta byvše vpádem Pečeněhů od řeckých osad na Černém moři povolala proti nepříteli na pomoc posádky Varjahů (Skandinavců), jež však záhy samy měst těchto se zmocnily a utvořily jednotlivá knížectví Varjahů, z nichž koncem 9. stol. po Kr. v popředí se vyšinulo veliké knížectví Kijevské, zárodek to příštího ruského státu. Obchod Kijeva směřoval většinou po Dněpru do Byzancie, i líčí autor jeho rozkvět na str. 5—6. Již tehdy uzavírány smlouvy obchodní, z nichž dochovaly se nám dvě smlouvy Olegovy, jedna Igorova a zlomek smlouvy Svjatopolkovy. Přijetí křesťanství na Rusi sesílilo ještě tržní styky s Byzancíí. Obchodováno i na východ (s kamskými Bulhary) i na západ (dovoz kamenné soli z Haliče, stříbra z Čech, koní z Uher, manufaktury z německých a italských měst, mořské soli z Krymu).

S politickým rozkladem knížectví Kijevského ve 12. stol. počíná odtok obyvatelstva na sever i přesunuto těžiště politické moci do oblasti suzdalské.

II. Novgorod a obchod s Hanzou (str. 10—17). Novgorod již v 11. a 12. stol. navazuje obchodní styky se západní Evropou, v něm vyhranila se již kupecká organisace (autonomní obce se starosty a tisíčníky v čele, společný provozovací kapitál utvořený z vkladů do artělův), i má město v 15. stol. svou vlastní měnu. Německá Hanza dovážející flanderská sukna i plátna, kovové i skelné výrobky, sůl, sledě, vína atd. a vyvážející z Novgorodu kožešiny, kůže, len, konopí, smůlu, stavební dříví, med i vosk, těšila se v N. jakési exterritorialitě, majíc svoji domácí jurisdikci s aldermannem i ratmany v čele. Vnitřní obchod N. vztahoval se na oblast kijevskou, později suzdalskou a na konec moskevskou, pronikáno až k Bílému moři (ryby, rybí tuk, velrybí kostice, mroží kly) i započato s povlovnou industrialisací (hornictví, solivarství, tkaní pláten, výroba cihel, kamenictví, kožešnictví atd.). „Vječevaja obščina“ (republika

s velikou mocí sněmu) zvrhá se v bojarskou oligarchii, nastává politický úpadek, Jan III. dobývá r. 1478 města i přechází těžiště politické moci a tím i obchod do Moskvy. Obchod Smolenska a Pskova měl význam pouze episodní.

III. Severo-východní Rus do počátku 16. stol. (str. 18—23). Sev.-vých. Rus byla až do polovice 12. stol. obydlena kmeny finskými, avšak znenáhla do středu jejího (t. zv. suzdalské Rusi) šířila se ruská kolonisace od Novgorodu a od Kijeva. Strašné následky vpádu Tatarského (1237—1240) byly zmírněny tím, že vybírání válečných berní svěřeno ruským knížatům a že Tataři přece jen byli kulturnější, nežli jich předchůdci (Pečeněhové a Polovci). Některé ruské mince ze 14. stol. mají proto tatarský text a i slovo děngi (peníze) jest původu tatarského. Prostřednictvím Tatarů seznámili se Rusové s kupci perskými a armenskými v tatarské metropoli *Saraji* na dolním toku Volhy, kamž i Benátčané po zabrání Cařihradu křižáckými vojsky pronikli od Černého a Azovského moře, kdež měli obchod ve svých rukou (kolonie Tanu). Později vytlačeni tu Benátčané Janovany, když tito v Byzancii vrchu nabyli a na Krymu zvl. osadu Kafu (nyní Feodosii) založili. Po dobytí Cařihradu od Turků v r. 1453 znemožněn Italům přístup k Černému moři vůbec.

Na rozvalinách říše Tatarské (Zlaté hordy) vykvetla v 15. stol. *Astrachan*, hl. město bývalého chanátu astrachanského, při ústí Volhy položené, pěstující čilý karavanní obchod s vnitřní Rusí. Byly tu ohromné sklady obchodníků ruských, perských i arménských. Z tržišť povolžských vynikla dále v témže století *Kazaň*, odkudž z rozkazu Vasilije III. přenesen obchod do kláštera sv. Makarije Želtovodského, od něhož jméno má později tak proslulá *Makarevskaja jarmarka*. Z té doby datuje se velmi zajímavý cestopis kupce Athanasije Nikitina: „Chožděnja za tri morja“, líčící putování Persií, Tureckem a Indií.

IV. Moskevská říše v 16. a 17. století (str. 24—50). Moskevské velkoknížectví, později cárstvím zvané, jsouc jediným státním tělesem na celém území tehdejší Rusi, k němuž válečně zabrány chanáty: Kazaňský, Astracháňský a Sibiřský, děkovalo této teritoriální konsolidaci za podmínky národohospodářských úspěchů i charakterisováno jest především převahou Angličanů v tržbě zahraničné, když jich koráby pod Hughem Willoughby a Richardem Chancellorem v r. 1553 objevily kratší cestu z Evropy do Ruska přes Bílé moře. Vliv Angličanů byl tak mocný, že nejen došlo k založení rusko-anglické obchodní společnosti v Anglii přičiněním Chancellorovým, nýbrž v r. 1555 obdrželi v Rusku výsadu „na libovolný obchod všelikým zbožím“, i mohli nejen beze všeho cla obchodovati, nýbrž i tržnice (*gostinyj dvor*), dílny, skladiště v Rusku zakládati. Na Bílém moři založen přístav *Cholmogory*, kamž měly přístup z prvu pouze anglické, později však i holandské, hanzovní a francouzské obchodní koráby. Po celé říši povstala síť anglických tržnic, ba Angličan Thomas Jenkinson pověřen zvl. expedicí do Indie a Číny, však pronikl poprvé pouze do Buchar, podruhé do Persie. Za Borisa Godunova

připuštění k obchodu i Švédové (1595) a Hanza (1603), jimž intrikami anglickými před tím (r. 1567) obchod v Rusku byl vůbec zakázán. Nastala reakce proti všem cizím kupcům, četné cizí „hostinné dvory“ (tržnice) postiženy dvojnásobným clem (1646) a v r. 1649 dovolen Angličanům obchod pouze v *A r c h a n g e l s k u*, kterýžto přístav předstihl zatím blízký primitivní přístav cholmogorský, čímž vnitřní obchod z rukou cizinců na dobro vyrván a oni omezeni na tržbu vnější.

V Moskvě kupčil tehdy každý: v čele všech car sám, bojarstvo, kláštery, a ani metropolita a biskupové obchodem nepohrdali. Kromě cizích hostinných dvorů byly v Moskvě dvě ohromné tržnice ruské (stará i nová), o nichž autor promlouvá na str. 25—26. Na tržišti v Kremlu pronajímali se do služeb jáhni, podhjáni i „svjaščenniki“ (bez pevného benefícia).

Tehdejší ruské kupectvo neslynulo však solidností a spolehlivostí, i cituje autor na str. 34. ze spisu svob. pána z Herbersteinů („*Rerum moscoviticarum commentarii*“ r. 1557¹⁾) přílehavou charakteristiku ruského kupčíka. Tehdy dělilo se městské obyvatelstvo Moskvy na lidi „služilé“ a „těhlé“. (Viz článek prof. Dra Kadlece: *Gorod a Ruské právní dějiny* v *Ottově naučném slovníku* díl X. a XXII.) K „těhlu“ náležely 4 třídy kupců: „gosti“, „gostinnaja a sukonnaja sotňa“, „černyja sotni“ a „slobody“, z nichž prvé dvě v hierarchii kupecké tvořily aristokracii, poslední dvě byly obcemi demokratickými. Když v 17. stol. vzniklo mnoho slobod mimo „těhlo“ a nenesly břemen, jako zmíněné 4 třídy kupců těhlých povstaly z toho mnohé třenice, jež v r. 1648—9 uklizeny tím, že soukr. slobody připsány panovníkovi a platily stejně, jako druzí kupci.

Značnou překážkou obchodu byly bídné komunikační prostředky (po suchu dalo se jezdit pouze v zimě saněmi) a četné státní monopoly (konopí, juchta, smůla, lůj, sobolina), přes to však obchod zvláště do ciziny zkvétal i byla Moskva tehdy střediskem 5 obchodních cest: k Bílému moři, Baltickému m., do Litvy, do stepí východních za Volhou a do Sibiře. S Baltem obchodoval Novgorod (kovodělný průmysl švédský), s Německem přes Rigu, Revel a Dorpat město Pskov, kdežto Nižní Novgorod soustřeďoval tržbu povolžskou a Astrachaň obchodní styky s Persií a střední Asií. Přehledný obraz chabě rozvitého průmyslu ruského podává autor na str. 46—47. V 17. stol. počínají ujímati se v Rusku merkantilistické zásady, tehdy Záp. Evropu ovládající, i vzniká hlavně pro výzbroj armády domácí velkopřůmysl (hlavně továrny na sukna).

Původní fiskalismus ustupuje do pozadí, i jest tu vůdčím duchem tehdejší náčelník zahraničního úřadu a rádce cara Alekseje: Ordyn-Naščokin, jehož několik reformních náběhů ve prospěch merkantilismu připravuje půdu velkým reformám příštího období (str. 49—50).

V. *E p o c h u P e t r a V e l i k é h o* (str. 51—65) líčí autor ve shodě s nejnovějšími výsledky badání historického jako přímé navázání

¹⁾ Herbersteinův spis byl po česku spolu s Hosiovým spisem „Vypsání země ruské“ třikrát vydán.

na ideje západníků moskevských z druhé poloviny 17. stol. (Ordyn-Naščokin) a hospodářskou politiku Petrovu jako důsledek obdivovaného tehdy merkantilismu, jehož zásady Petr energicky uplatňoval, by obyvatelstvu ulehčil snášení ohromných břemen militarismu (válčil P. po celý svůj život). Tuzemský průmysl zdokonalován technicky (povolání odborníci z ciziny a ruská omladina vysílána do ciziny), podporován finančně státem (erární zakázky hlavně pro vojsko, osvobození od státních berní), r. 1724 vydán celní řád silně ochranářský, místy prohibitivní a průmyslníkům zaručena levná pracovní síla ukazem z r. 1721, dovolujícím zakupování nevolníků (celých vesnic) pro továrny (t. zv. sedláci possessní).

Když v Moskvě r. 1699 zřízená zvl. burmisterská palata („dvůr“ úřad) pro kupce se neosvědčila, utvořil P. mezi svými kolegiemi (viz Kadlecův článek v XXII, dílu Ottova Nauč. Sl., str. 338) i zvl. obchodní kolegium a brzo na to t. zv. magistráty volené kupectvem, jež jsouce orgány samosprávnými měly též své soudnictví a policii. Státní monopoly se neosvědčily, pročež je P. r. 1719 zrušil (až na smůlu a draslo). Provedena také jednotná úprava měny v celé říši (zlaté i stříbrné).

Nejpamátnejším činem Petrovým v oboru námořní politiky jest založení nového přístavu v Petrohradě r. 1703, kudy posavadní průvoz Archangelskem na Bílém moři z nařízení carova obrácen býti musil. R. 1723 zřízena první ruská bursa v Petrohradě i počato též se zakládáním ruských konsulátů v cizině (Amsterdam, Londýn, Toulon Cadix, Lisabon). K tovarům vývozním přibylo železo.

K povznesení vnitřního obchodu stavěl Petr vodní cesty (kanál Vyšně-Volocký r. 1709, kol Ladožského jezera r. 1728 — již po smrti Petrově — dokončený). Pro velikou nákladnost suchých cest omezil se Petr na spojení Petrohradu s Moskvou „perspektivnoj dorogoj“ (přímočárnou silnicí), ovšem velice primitivní (místy z břeven) a proto nepřilíš sjízdnou. Poštovní spojení částečně již Ordyn-Naščokinem provedené (do Kuronska, Polska i Archangelska) zdokonalil P. převzetím průvozu do správy státní, zřídil poštovní spojení mezi oběma hl. městy a důležitějšími obchodními a správními středisky říše. Zradou chivského chána (r. 1714) zhacen plán Petrův: zříditi přes Rusko transit zboží z Indie do Evropy převáženého (od moře Kaspického po ruských řekách až do Baltu) — což se mu podařilo před tím (r. 1711) ohledně perského hedvábí, jež Arméni dodávati se jali nikoli přes Turecko, nýbrž prostřednictvím ruských kupců, ovšem k veliké nelibosti Persie. To zavdalo podnět k válce rusko-perské, při níž P. dobyl jižního pobřeží Kaspického moře (1723). Obchodní smlouva s Čínou (r. 1719), zaručující Rusům svobodný obchod i přístup do celé říše, minula se s výsledkem, ježto tamní vláda pod záminkou, že hranice obou říší nejsou přesně zjištěny, nevpustila ruských karavan do Číny.

VI. Ruský obchod a průmysl za nástupců Petrových (str. 66—73). Nástupci P. pokračovali v jeho hospodářských tradicích, ovšem již ne tak energicky. Ježto Petrův prohibitivní tarif z r. 1724 se neosvědčil (celní ztráty, špatná jakost domácích výrobků), snížena r. 1731 značně cla, čímž otevřeny hranice cizímu zboží. P-ův protekciona-

lismus tuzemské továřenské výroby z počátku ještě stupňován (dělníci stali se nevolníky své továrny), však po delším kolísání Petr III. zakázal vůbec zakupování dělnictva k továrnám (se zemí i bez země). Téměř současně (1762) vydán manifest o „volnosti dvorjanstva“, šlechta zproštěna povinnosti státu sloužiti a majíc ve svých sedlácích levnou pracovní sílu, vrhá se na dráhu obchodní, konkurrujíc svými továrnami s kupectvem z povolání. Někteří členové šlechty běrou na řadu let do pachtu předměty státního monopolu (na př. Voroncov na 8 let výhradní prodej ruského obilí za hranice, Šuvalov na 20 let vývoz dříví z Archangelska, obchod tabákem, vývoz loje a rybího tuku), čímž ohromně bohatnou, i vtiskuje tento protekcionismus šlechty, jež inscenovala v r. 1752—1762 veškeré palácové revoluce a pak od dvorní služby se emancipovala, osobitý ráz celému tomuto období.

Vznikají „obchodní společnosti“, jako Cařihradská, Perská a Kaspická, přes to však vnější obchod udržuje se v rukou Angličanů (nová obch. smlouva z r. 1734 na vzájemnou svobodnou tržbu), vedle nichž obch. smlouvami upraven zahraniční obchod Švédska i Pruska a konečně i oba-polný svobodný obchod s Persií, jíž Petrem dobyté území při moři Kaspickém z valné části vráceno. Finanční rádce koruny Šuvalov založil v r. 1754 dvě šlechtické banky (v Petrohradě i Moskvě) a banku obchodní pro kupecké kolegium Petrohradské i zrušil 17 různých vnitrozemských cel, zvýšiv za to vývozní i přívozní cla zahraničná o 13% přírážku z hodnoty tak, že dle přírážky té dá se vypočítati, že vnitřní obchod páčil se tehdy na 22 mil., vnější však pouze na 13½ mil. (převaha hospodářství přírodního nad peněžním). Do období tohoto spadá i vydání prvního směnečního řádu (r. 1729) a definitivní sjednocení měř i váh. Karavanní obchod připuštěn až do Taškentu, Buchary a konečně i Číny (východištěm stalo se město O r e n b u r g).

VII. D o b a K a t e ř i n y II. (str. 74—85). Kateřina II. horlivá stoupenka liberalismu v politice (sama též literárně činná) přiklonila se v souhlasu svého okolí ke hnutí tomu i hospodářsky, odsuzovala merkantilismus (pod dojmem učení fysiokratů v Západní Evropě) a především vystoupila proti monopolům, jak v zákonodárné komisi r. 1767 kníže Sčerbатов proti zástupci kupectva Mezeninovu navrhoval. Za heslem svobodného obchodu zrušila kolegium manufaktury (r. 1780) a pak i monopoly (až na pálenku), což šlo nejvíce k duhu — šlechtě tak, že na př. r. 1809 mezi 98 továrníky sukna bylo 74 šlechticů (majících své nevolníky) a 12 cizinců a nešlechticů (zákaz kupování dělníků do továren trval). Hospodářský liberalismus z počátku Kateřina II. přenést chtěla i na obchod zahraničný i snížila r. 1766 značně cla dovozná, však následkem silného odtoku zlata i stříbra do ciziny vydati musila r. 1793 přísně ochranářský a prohibitivní tarif celní. Území, zabrané při rozdělení Polska a po válce turecké (sev. pobřeží Černého a Azovského m.) rozšířilo odbytiště obchodu a mělo v zápětí vzrůst obyvatelstva z 19 mil. (1762) na 38 mil. (1796) i uskutečňoval se sen Petra Velikého o obchodu na čtyřech mořích (Kaspické, Černé, Bílé a Baltické).

„Novorossija“ (jih Ruska u Černého moře) téměř vyliďněná kolonizována nyní z ciziny, hlavně Němci z Falce (Potěmkin), však příklad cizích osadníků na domorodce byl nepatrný i nevedl k zdokonalení hospodářství tuzemského. K. II. posilujíc střední stav, přála v průmyslu malovýrobě a silně podporovala *k u s t a r n ý p r ů m y s l v e s n i c k ý* a ač také nevolnictví počátkem své vlády zrušiti chtěla, upustila návodem šlechty od toho a naopak na Malorusi i mil. státních nevolníků předala statkářům.

V r. 1875 vydáno pro města zvláštní obecní zřízení (gorodovoje uloženie) a kupectvo rozvrstveno na 3 *g i l d y* (viz článek prof. Kadlece v Ottově nauč. sl. díl X. str. 125—6). Přispěním ruského milionáře Demidova založeno prvé obchodní učeliště v Moskvě (1772). Obě šlechtické banky sloučeny v jedinou (zajemnyj bank) pro šlechtu (na 8 % s úmorem) i města (na 7 %). Vznik assignací (papírových peněz) r. 1769 líčí autor na str. 82—83.

K povznesení zámořského obchodu přispěl rozkvět obchodních společností monopolem neomezovaných, však záhy opět zanikly i udržela se teprve *R o s s i j s k o - a m e r i k a n s k a j a k o m p a n i j a*. Obchod černomořský — neznačný — ovládalo město Čerkask i Krym a v r. 1774 uděleno ruským kupcům právo svobodné plavby po všech tureckých vodách. Pro obchod se západní Evropou směrodatným zůstává Petrohrad i Riga. Výnos carevnin o t. zv. ozbrojené neutralitě (1780) přispěl k tomu, že celá Evropa uznala volnost lodí pod neutrální vlajkou, nevezou-li kontraband nepřátelské moci. Francouzská revoluce měla v zápětí, že franc. lodím zamezen byl přístup do ruských přístavů, čehož použila Anglie k ujednání nové obch. smlouvy (r. 1793).

VIII. Prvá polovice 19. století. (str. 86—106). Po Pavlovi I., jenž leččímš prospěl obchodu vnitřnímu (svobodné přístavy na Černém m., stavba kanálů Berežinského, Siversova i Marijinského), však v celní politice zahraničné unášeti se dal antipathiem proti francouzské republice a posléze zakázal vývoz jakéhokoli zboží z Ruska bez zvl. svolení pro jednotlivé případy, nastolen za Alexandra I. opět kurs liberální politicky celní (obch. sml. s Anglií a Francií), však později následkem zahraničních zápletek A. I. přistoupi k t. zv. systému kontinentálnímu (ruské přístavy uzavřeny lodím anglickým) poškodil značně domácí zemědělství (vývoz surovin do Anglie přestal) a rovněž i domácí průmysl, jenž s výrobky kontinentálních mocí do Ruska dováženými nemohl konkurrovati. Proto vydán r. 1810 *S p e r a n s k ý* m vypracovaný nový tarif, zrušující fakticky systém kontinentální, což vedlo především k roztržce s Francií i bylo jednou z příčin vpádu Napoleonova r. 1812, politicky sice bezvýsledného, však spálením Moskvy a zpuštěním říše těžce poškodivšího obchod i průmysl ruský. Tehdy vydáno assignací (papírových rublů) za 836 mil. i klesl 1 R na 20 kop. stř.

Pod vlivem učení Adama Smitha na vídeňském kongresu r. 1815 proklamovaná svoboda tržní vedla k vydání nejliberálnějšího ruského celního tarifu z r. 1819, jenž po velkých újmách domácímu obchodu i průmyslu za příkladem Francie i Pruska záhy změněn, i vypracován *K a n k r i*

nem r. 1822 nový přísně ochranářský tarif, jenž potrvál až do konce vlády nástupce Alexandrova cara Mikuláše I.

Za Kankrina nahromaděn značný poklad zlata (též z těžby na Urále) a po delším úsilí zrušeny assignace (r. 1843) a upevněn kurs kovových peněz. K. jinak byl zpátečníkem (na př. zdržoval stavbu železnic tak, že první — z Petrohradu do Pavlovska postavena teprve r. 1838).

Dopravní prostředky postupem času se zdokonalují (řádná říšská silnice z Petrohradu do Moskvy od r. 1817—1830, pokusy o paroplavbu již v r. 1813, však teprve v r. 1843 založeno „Obščestvo parochodstva na Volgě“, v r. 1852 první telegraf). Zavádění strojů do tovární výroby západoevropské následováno i v Rusku, kdež tím způsobem — podporován i delší periodou míru po r. 1814 a ochranářským tarifem Kankrinovým — nastal utěšený rozmach velkopřemyslu (bavlnářství, tisk kartounů, obrábění lnu a konopí, hornický průmysl zvl. nafta v Baku) a zejména cukrovarnictví (ku konci let 50tých bylo v R. již 400 cukrovarů). Šlechtické továrny počátkem 19. stol. upadají, neboť práce nevolnická nedá se měřiti co do kvality (zvláště při strojích) s prací svobodnou hojně nabízenou, když zákonem z r. 1840 dovoleno dělníkům vykupovati se z nevolnictví v továrnách.

„Kustarníci“ již od r. 1812 připuštěni k obchodu vůbec, i vyšinuli se mnozí z nich na bohaté továrníky (ku př. bývalý nevolník Sáva Morozov). Počet továren stoupl tak, že na př. ve vesnici Ivanovo bylo r. 1825 celkem 125 bavlnáren a kartounek.

Jest patrným převrat hospodářství přírodního v peněžní, však formou odbytu zůstává stále ještě jarmarka (Nižní Novgorod zařídil gostinnoj dvor nákladem 6 mil. r. a obrát peněžní přesahoval tu v l. 1841—1850 44 mil. R.). Vnější obchod jest stále ještě v rukou cizinců (R-u náleží pouze 14% zámořské paroplavby v r-ých přístavech), rozkvétá O d ě s a jako ústřední skladiště jižní Rusi pro vývoz obilí. Po suché zemi vyváží se do Pruska i Rakouska (obilí, len, konopí, dříví, lůj, kůže, kožešiny, skot) a dováží se odtud manufaktura. Karavanní obchod s Asií počíná narážeti na konkurenci s Angličany. Z Číny přiváží se čaj, počátkem 19. stol. v Evropě zobecnělý, se Spojenými státy ujednána r. 1824 obch. smlouva o svobodné plavbě a rybolovu na Tichém oceánu. Hospodářská opozdilost Ruska za Evropou jest zřejma též z chatrného rozvoje úvěrnictví. R. 1817 zřízena státní obch. banka pro krátké úvěry v obch. a prům. Neúspěchy její vysvětluje autor na str. 104—105.

Vykonány přípr. kroky ke zrušení nevolnictví stavu selského, hlavní to příčině slabosti předreformního Ruska, maskované vojenskou slávou z r. 1812—1815. Ráznější postup v otázce té přivedly opět jen události válečné z r. 1853—1856 (krymská válka).

IX. Druhá polovice 19. století (str. 107—118). Nešťastný pro Rusko výsledek Krymské války, ukazav zřejmě jeho politickou, hospodářskou i kulturní opozdilost uvnitř, odvedl je od zahraniční politiky i přivedl k reformám vnitřním, z nichž pro hospod. politiku

říše nejpamátnější zůstane zrušení nevolnictví carem Alexandrem II. (19./2. 1861). Hospodářskému pokroku prospěly i druhé reformy carovy (soudnictví, rozvoj samosprávy měst a zemstev, zrušení pronájmu daní, všeobecná branná povinnost, zvelebování osvěty). Stinnou stránkou reforem bylo: zadlužení sedláků výkupným, malý počet obecných škol, vzrůst daní následkem stavby drah i dospělo se opět ke zrušení Kankrinovy soustavy peněz kovových a zavedeny zase kreditnyje bilety (papírové peníze s nuceným oběhem), což potrvало až do r. 1897, kdy ministr S. Iv. Witte restauroval měnu kovovou tak, že nebyl papír kryt kovem al pari, nýbrž 1 R. ve zlatě = 1 R. 50 kop. v papíru. Opatření potřebného pokladu zlata vyžadovalo mimořádných zápůjček v cizině, z nichž též stavěny dráhy a podporován domácí průmysl. Tak povstal státní dluh ruský, jenž po nešťastné válce rusko-japonské (1904) vzrostl na 9 miliard ve zlatě i činí pouze úrok z něho 400 mil. ročně.

Zemědělství bývalých vrchností (poměščíků-statkářů) zrušením nevolnictví pokleslo i ztenčena tu osevní plocha i počet dobytka, však na selském majetku po přechodu od trojpolní soustavy k osevu střídavému znamenati jest rozkvět, stupňovaný znenáhlym zaváděním strojů a umělých hnojiv.

Liberální hospodářská politika let 60tých vystřídána ochranářstvím celním let 70tých, v čemž energicky pokračoval Witte (1892—1903), uzavřev řadu obchodních smluv s cizinou a investuje též cizí kapitály ze zahraničních zápůjček v domácí produkci. Železniční síť z 31.377 verst (1892) rozšířena na 63.000 verst (1907).

V r. 1880 po několika nezdařených pokusech dřívějších vznikla akc. společnost pro těžbu uhlí a železa na jihu Rusi a zesateronásobila výrobu železa před 40 roky (181½ mil. pudů). Kam. uhlí dobyto v r. 1904 1.197 mil. pudů, nafty 662 mil. p. Od r. 1896 docílono takové nadvýroby cukru, že stanoven jest každoročně pevný kontingent, by ceny cukru příliš neklesaly. Po přechozí krizi bavlnářství v letech 60tých (vývoz do Ameriky za války Severu s Jihem) průmysl tento v letech 70tých se povznesl opět a pěstování bavlníku na Kavkaze i Turkestanu uschopňuje ke konkurenci s cizinou.

Vedle továrně-průmyslového rayonu moskevského industrialisuje se v poslední době též zdatně oblast polská (město Lodž střediskem). V roce 1905 bylo v R. 38 obchodních, 10 pozemkových bank a 12 ústavů pro ruční zástavy. Banka selská (1883) a šlechtická (1886) poskytují dlouholetý úvěr pozemkový, kdežto krátkodobý opatřuje mimo banky obchodní též státní banka o četných filiálkách. Spořitelny (zakládány od r. 1884) vykazují v r. 1908 vkladů za 1.365 mil. R.

Vnitřní obchod od let 60tých vykazuje patrný vzestup i produkují okrajiny surovinu, kterouž střední gubernije zpracují; úhrnný obrát páčil se koncem 19. stol. asi na 4½ miliardy R.

Celní politika po počátečním liberálním náběhu vrátila se do kolejí ochranářských i byl tarif na cizí dovoz postupně zvyšován (1876, 1881, 1885, 1890) až v r. 1891 vydán tarif přísně ochranářský. Když od r. 1890 počaly evropské státy po příkladu Německa ochranu svého zemědělství

zvyšováním cla na ruské obilí tak, že v r. 1892 vývoz ruského obilí do Německa byl vůbec znemožněn, odpovědělo Rusko zvýšením cla na výrobky německé. Tato celní válka skončena r. 1894 obapolným snížením cel. Podobné smlouvy ujednány s Francií, državami asijskými a americkými státy.

Největší účast na zahraničním obchodě Ruska má Německo a Anglie — po nich Holandsko, Francie, Itálie, Rakousko, Belgie a Spojené státy americké.

V letech 1901—1905 byl v zahraničním obchodě úhrnný obrat přes 1½ miliardy R. (1.573,6 mil. R.).

Předmětem vývozu jest především obilí (přes 1/2 všeho v.), pak platina, nafta, cukr, vejce, máslo, kaviár, ryby, len, koudel, dříví, vlna, štetiny, kůže, kosti, drůbež, skot, vepř. dobytek, koně atd. i dováží se do Ruska čaj, káva, víno, ovoce, sledě, tabák, doutníky, cucky, barviva, lučebniny, kamenné uhlí, stroje, výrobky železné, měděné a skelné atd.

Spis Butěnkův sahá až do r. 1905.

Dr. A. Cerman.

K. Wutke: Stamm und Uebersichtstafeln der Schlesischen Piasten. Auf Grund von H. Grotefends Stammtafeln der schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740. Nebst einem Verzeichnis der Breslauer Bischöfe von J. Jungnitz. Vratislava 1910—11. Stran 45 a XII listů genealogických.

Historický spolek vratislavský vydal roku 1910 doplněné rodokmeny slezských Piastovců a letos doplnil je také rodokmeny ostatních knížecích rodů ve Slezsku vládnuvších. Podkladem bylo druhé vydání známých rodokmenů slezských knížat Grotefendem pořizené, které K. Wutke velmi pečlivě novějšími výsledky doplnil a opravil. Doklady k opravám a doplňkům uloženy jsou v stručném úvodě, k němuž připojen i Jungnitzem pracovaný přehled biskupů Vratislavských.

První list obsahuje přehled větví slezských Piastovců, následující (druhý až sedmý) detailní provedení jednotlivých větví a to: druhý větev vratislavsko-lehnicko-břežskou, třetí svidnicko-javorsko-münsterberskou, čtvrtý hlohovsko-zahaňsko-kroseňskou, pátý olešnicko-volovsko-wartenberskou, šestý opolsko-ratibořskou a sedmý těšínskou. Osmý list jest věnován opavsko-hlubčické a krnovsko-ratibořské větvi rodu Přemyslovského, na devátém podání potomci Jiřího z Poděbrad vládnoucí v Münsterberku a Olešnicku a větve würtemberského a brunšvického domu po nich v Olešnicku panovavší. List desátý obsahuje různé rody cizí, které také ve Slezsku vládly, především pro Zahaňsko vládce z rodu saského a domu lobkovicovského, potom pro Opavsko a Krnovsko větev Hohenzollerů a knížata z Lichtensteina a konečně pro Münsterbersko Auerspergy. Na listě jedenáctém podána jest genealogie královských rodů českých jako vrchních lenních pánů ve Slezsku a na listě dvanáctém vylíčeny rodinné svazky slezských knížecích rodů s cizími rody knížecími.

Publikace Wutkova jest vzácným příspěvkem k dějinám Slezska, který usnadní velice studium spleťtých historií jednotlivých slezských knížectví.

J. Kařpas.